

ПРОКУРАТУРА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ

Сьогодні в Україні в науковій літературі, періодичних засобах масової інформації іде дискусія про зміни в статусі прокуратури. Це дуже складне питання як у юридичному, так і в політичному плані.

Ми погоджуємося з думкою вчених про те, що Конституція має дати чітку, ясну характеристику цього органу та визначити його повноваження. Питання, що стосуються організації та діяльності прокуратури, бажано виділити в окремий, особливий розділ. Це сприятиме розробці і реалізації механізмів розподілу державної влади на практиці.

В зв'язку з цими та іншими проблемами доцільно звернутися до практики правового регулювання прокуратури Словацької республіки, адже Словацька республіка значно раніше за Україну розпочала реформи прокуратури, досвід якої може бути корисним нам.

Правове регулювання діяльності цього органу на законодавчому рівні за останнє десятиліття вже має власну історію. На час «оксамитової революції» листопаду 1989 р. діяв Закон «Про прокуратуру» №60/1965 р. з наступними змінами і доповненнями. Серйозні зміни до нього, викликані демократизацією, були внесені Законом №168/1990 р. [1]. Наступні зміни до Закону «Про прокуратуру» були схвалені перед самим розпадом чехословацької федерації. Вони відображали перетворення прокуратури суб'єкта федерації в прокуратуру незалежної держави – Словацька республіка здобула незалежність з 1 січня 1993 р. (Закон №4/1993 р.) [2].

Нарешті, в умовах вже незалежної Словацької республіки, 23 жовтня 1996 р. Національна рада схвалила новий Закон «Про прокуратуру» (№314-1996 у Зб. зак.). У 1998 р. голова парламенту ще раз обнародував його із змінами і доповненнями у «Збірці законів» за № 282 [3].

Структура і організація прокуратури. Відповідно до ст.2 цього Закону прокуратура Словацької республіки є незалежним державним органом, який охороняє права і охоронювані законом інтереси фізичних осіб, юридичних осіб і держави. Вона утворює єдину централізовану систему, в якій прокурори перебувають у відносинах субординації і свої завдання виконують на основі закону і в порядку, передбаченому законом. Відзначимо, що закріплення законодавчого статусу прокуратури саме як «незалежного» державного органу підвело під дискусію в Словацькій республіці про те, чи бути прокуратурі окремою інституцією чи все ж входить до структури іншого державного органу (наприклад, Міністерства юстиції).

За структурою прокуратура складається з: 1) Генеральної прокуратури Словацької республіки, складовими частинами до якої входять Головна військова прокуратура і Реєстр злочинів; 2) крайових прокуратур, статус яких має також і вища військова прокуратура; 3) окружних прокуратур, статус яких мають і гарнізонні військові прокуратури.

Очолює прокуратуру країни Генеральний прокурор, який є посадовою особою в ранзі керівника центрального органу влади. На посаду він призначається і звільняється з неї Президентом республіки за поданням Наці-

ональної ради. Відповідно до ч.3 ст.17 Закону Генеральним прокурором може бути призначений прокурор, який має вищу юридичну освіту, досяг не менше 35 років і згоден на призначення. Строк його повноважень – 5 років, причому одна й та ж особа може бути призначена не більше двох разів поспіль. У такий спосіб було закріплено таку модель прокуратури, за якої очолити цей державний орган вправі лише особа, котра пройшла певні сходинки у службовому рості в рамках прокуратури, а не політик, що характерно для ряду розвинутих демократій.

Здійснення своїх функцій Генеральним прокурором припиняється в таких випадках: 1) закінчення терміну, на який він призначений; 2) шляхом подання ним прохання про відставку; 3) відкликання з посади.

Головний військовий прокурор, який очолює військову прокуратуру, відзначимо, є одночасно заступником Генерального прокурора.

На Генерального прокурора відповідно до ч.1 ст.24 Закону покладено керівництво і здійснення контролю за діяльністю всіх органів прокуратури, в тому числі військової прокуратури. На виконання своїх завдань ним видаються накази і розпорядження, котрі є обов'язковими для всіх працівників прокуратури.

Кожен прокурор на відповідній території забезпечує дотримання і однаково застосування законів і інших загальнообов'язкових правових приписів. Прокурорів у необхідних випадках і у визначеному законом обсязі заміщають їхні заступники.

Закон встановлює вимоги для осіб, які претендують на зайняття посад у системі органів прокуратури. Крайовим і окружним прокурором може бути призначений громадянин Словацької республіки, котрий тривалий час проживає на її території, досяг 25-річного віку, має вищу юридичну освіту, пройшов стажування в органах прокуратури не менше трьох років, успішно склав прокурорський іспит і погоджується на призначення прокурором. Для прокурорів військових прокуратур законом встановлені додаткові вимоги – ними можуть бути лише офіцери і генерали, які перебувають на військовій службі.

Як правоохоронний орган прокуратура Словацької республіки в межах своїх повноважень зобов'язана вживати заходів для попередження, встановлення і усунення порушень законності, на відновлення порушених прав і притягнення до відповідальності.

Завдання прокуратури визначені в положеннях ст.4 Закону:

1) притягнення до кримінальної відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні злочину і нагляд за законністю попереднього процесу;

2) нагляд за дотриманням законів і інших загальнообов'язкових правових приписів у місцях, де обмежена особиста свобода громадян на підставі рішень державних органів;

3) участь і застосування своїх повноважень у судовому процесі;

4) представництво держави як власника у судовому процесі;

5) нагляд за додержанням законів і інших загальнообов'язкових правових приписів в діяльності і рішеннях органів державної влади і органів територіального самоврядування і нагляд за дотриманням законів і інших

загальнообов'язкових правових приписів в діяльності і рішеннях інших юридичних осіб в обсязі, в якому їм законом дозволено приймати рішення, що торкаються прав і обов'язків фізичних осіб чи юридичних осіб у галузі публічної влади; над діяльністю органів місцевого самоврядування прокурор нагляду не здійснює, якщо окремим законом не визначено іншого;

б) участь у реалізації превентивних заходів, спрямованих на попередження порушень законів і інших загальнообов'язкових правових приписів і на усунення причин і умов злочинної діяльності;

7) участь у дорадчих органах державної влади, які працюють над підготовкою проектів нормативних актів або над профілактикою і зниженням рівня злочинності.

Генеральна прокуратура, крім того, також веде Реєстр злочинів відповідно до окремого закону.

Як засвідчує наведене, прокуратура Словацької республіки здійснює наглядові функції, але при цьому нагляд не є «загальним». Слідчих кадрів у системі прокуратури немає зовсім, позаяк і відповідних функцій цей орган не має. Разом з тим, прокуратура в цій країні не є настільки слабкою, як, до прикладу, в сусідній Чеській республіці з її моделлю «державного представництва». Суттєво відрізняється вона і від американської моделі, в якій структурно прокуратура входить до системи міністерства юстиції.

Повноваження прокуратури в «некримінальній» галузі протягом періоду після 1989 р. неодноразово змінювалися [4]. Значно звужені повноваження цього органу в цивільно-правовій сфері були, зокрема, схваленою 1 січня 1992 р. новелою до Цивільного процесуального кодексу. Зміни внесла й прийнята 1 вересня 1992 р. Конституція Словацької республіки, визначивши статус прокуратури як захисника охоронюваних законом інтересів фізичних осіб, юридичних осіб і держави.

Узагальнивши чинне законодавство Словацької республіки, спробуємо визначити функції прокуратури в цій сфері. По-перше, Генеральний прокурор може подати клопотання про порушення розгляду справи в Конституційному суді СР – це право для нього передбачено ст.130 Конституції СР. По-друге, прокурори можуть подати протест на рішення, розпорядження й інші акти, схвалені селом, органом державного управління, якщо вони суперечать закону або іншим загальнообов'язковим правовим приписам. Протест вноситься до того владного органу, який приймає незаконний акт або до вищестоящого і має бути розглянутий протягом 30 днів. Протест не може бути внесений, якщо з моменту прийняття правового акту минуло більше трьох років. Підстави і порядок внесення і розгляду таких прокурорських протестів нині регулюється ст.ст.11-13 Закону «Про прокуратуру». По-третє, прокурор може вступити до цивільного процесу в суді в справах: про встановлення юридичних фактів; оголошення особи померлою; реєстрації суб'єкта підприємництва; виховання неповнолітніх; опікуєнства. Це право для нього визначено ст.35 Цивільного процесуального кодексу. По-четверте, прокурор як представник держави може ініціювати розгляд судом справи про недійсність приватизації об'єкта – відповідно до ст.12 Закону «Про управління майном держави» (№ 278 від 1993 р. Збірки законів).

По-п'яте, Генеральний прокурор може виступати ініціатором позбавлення батьківських прав – відповідно до ст.62 Закону про сім'ю. По-шосте, прокурор може звернутися до суду з позовом про визнання страйку незаконним – відповідно до ст.21 і ст.29 Закону про колективні переговори (№2 за 1991 р.). Крім того, Генеральний прокурор може звернутися до суду з ініціативою про прийняття рішення про розпуск політичної партії чи політичного руху – відповідно до ст.15 Закону «Про об'єднання в політичні партії і в політичні рухи» (№ 424/1991 р.).

Служба в органах прокуратури. Торкаючись особливостей служби в органах прокуратури, насамперед відзначимо, що в Словацькій республіці прокурори, за винятком військових прокурорів, перебувають у трудових правовідносинах з прокуратурою. На військових прокурорів поширюються норми законодавства, котрі регулюють порядок проходження військової служби, тим більше, що й матеріально діяльність військових прокуратур забезпечує Міністерство оборони СР.

Усі прокурори призначаються на посади і звільняються з них Генеральним прокурором. Одночасно із звільненням прокурора Генеральний прокурор призначає його на іншу посаду в такому ж відділі і в тій же адміністративно-територіальній одиниці. Відзначимо, що Генеральний прокурор може запропонувати прокурору роботу на іншій посаді, якщо цього вимагають інтереси служби, але лише на строк, що не перевищує 60 робочих днів протягом одного календарного року.

Служба прокурора завершується в таких випадках: а) закінчився строк його призначення; б) він подав у відставку; в) у разі звільнення.

Звільнений із своєї посади прокурор може бути у зв'язку з рішенням про притягнення його до дисциплінарної відповідальності, а також, якщо ним порушено одну з умов перебування на прокурорській посаді, а саме: а) набув законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення ним злочину; б) втратив громадянство Словацької республіки; в) постійно не проживає на території Словацької республіки; г) вступив до політичної партії або політичного руху; д) займає іншу оплачувану посаду, займається підприємницькою або іншою прибутковою діяльністю, за винятком управління власним майном і науковою, педагогічною, літературною або мистецькою діяльністю; е) відповідно до рішення суду, що набуло законної сили, його визнано недієздатним або обмежено дієздатним.

Крім того, прокурори округів і країв можуть бути увільнені з посад Генеральним прокурором за станом здоров'я, котре відповідно до медичного висновку, перешкоджає їм виконувати функції, а також в разі досягнення ними 65-річного віку.

Дисциплінарна відповідальність прокурорів. 18 вересня 1996 р. Національна рада Словацької республіки схвалила Закон «Про дисциплінарну відповідальність прокурорів» [5].

Цей Закон у ч.1 ст.3 визначає, що дисциплінарний проступок прокурора – це винне порушення ним прокурорських обов'язків, які випливають із спеціальних приписів і з присяги прокурора, і не має ознак злочину. За вчинений дисциплінарний проступок до прокурора може бути застосоване

одне з таких стягнень: а) догана; б) зниження посадового окладу не більш як 15 відсотків протягом не більш як трьох місяців.

За дисциплінарний проступок підвищеної шкідливості до прокурора може бути застосоване одне з таких стягнень: а) зниження посадового окладу до 15 відсотків не більш як на 6 місяців; б) відкликання з посади і призначення на нижчу посаду в тій же прокуратурі, або призначення на посаду в прокуратуру нижчого ступеня; в) звільнення. Ініціює справу про призначення прокурора до дисциплінарної відповідальності вищестоящий прокурор окремим розпорядженням. Рішення про визнання винним прокурора і застосування до нього одного з дисциплінарних стягнень приймає відповідно до ст.11 зазначеного Закону дисциплінарна комісія. Вона виступає допоміжним органом при тому прокурорі, котрий вправі ініціювати дисциплінарне провадження. Ця комісія, встановивши фактичні обставини справи і давши юридичну оцінку діям прокурора, приймає рішення по суті протягом не більше 30 днів.

Порівняння з українською моделлю прокуратури. Порівнюючи статус прокуратури Словацької республіки з моделлю врегулювання такої інституції в Україні, можемо зробити ряд висновків. По-перше, Генеральний прокурор у цій країні і призначається, і звільняється з посади за участю двох владних органів – глави держави і парламенту, причому в обох випадках подання виходить від парламенту. Такий підхід дозволяє вберегти Генерального прокурора від односторонності та політичної заангажованості. Наприклад, в Україні Генеральний прокурор призначається Президентом за згодою Верховної Ради, а може бути звільнений з посади самостійно главою держави. У нашій країні до того ж Генеральний прокурор може бути звільнений з посади також у випадку висловлення йому недовіри постановою Верховної Ради, тобто, по суті, з політичних мотивів. Включення Генерального прокурора до правовідносин політичного характеру, виражених у системі «довіри»-«недовіри», поза сумнівом, не сприяє інституційній незалежності прокуратури як органу, покликаного неупереджено і поза політичними впливами здійснювати свої правоохоронні функції.

По-друге, прокуратура в Словацькій республіці позбавлена повноважень дачі санкцій на взяття під варту та інші процесуальні дії ще від початку правової реформи в 1990 р. Зазначені повноваження були передані суду.

По-третє, юрисдикція прокуратури в цій країні, що особливо дискутується в Україні, не включає таких функцій як здійснення загального нагляду та самостійне ведення попереднього (досудового) слідства.

Список літератури: 1. Zakon ze dne 7. kvetna 1990, kterym se meni a doplnuje zakon o prokurature // Sb. zak. CSFR c. 168/1990. 2. Zakon Narodnej rady Slovenskej republiky zo 17. decembra 1992, ktorym sa meni a doplna zakon c. 60/1965 Zb. o prokurature v zneni neskorších predpisov // Sbirka zakonov c. 4/1993. 3. Zakon Narodnej rady Slovenskej republiky o prokurature // Sbirka zakonov c. 282/1998. 4. Surek S. Posobenie prokuratury SR v netrestnej oblasti // Justicna revue, 1999. 5. Zakon Narodnej rady Slovenskej republiky z 18. septembra 1996 o karnej zodpovednosti prokuratorov // Sbirka zakonov t. 274/1996.

Надійшла до редколегії 17.03.02